

Amerikai história X
Szélsőséges nézetek az ifjúság körében

Kompetenciaterület:
Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák

12. évfolyam

Programcsomag:
Toleranciára nevelés

A modul szerzője: Szekszárdi Júlia

Címlapkép: szkc212_09_00

MODULLEÍRÁS

Ajánlott korosztály	17-18 évesek
Ajánlott időkeret	3 × 45 perc
A modul közvetlen célja	Tudatosítani a tanulóknál a szélsőséges ideológiák (rasszizmus, idegengyűlölet, neonáci eszmék) jelenlétét a jelenlegi fiatalok gondolkodásában, felhívni a figyelmüket ezek társadalmi veszélyességére. Megtapasztaltatni a populista demagógia fanatizáló hatását és ennek beláthatatlan következményeit. Felismertetni velük az összefüggést a szociális problémák (szegénység, munkanélküliség stb.) és az agresszív megnyilvánulások között. Felkelteni bennük az igényt indulataik féken tartására, a problémamegoldás konstruktív és erőszakmentes eszközeinek alkalmazására. A tolerancia hangsúlyozása mellett rámutatni a tolerancia határaitra.
A modul témái, tartalma	Témák: Identitás: szocializáció, család, közösség, viselkedés; kapcsolatok: felelősség, tolerancia, kommunikáció; konfliktus: másság, előítélet, diszkrimináció, rasszizmus, agresszió, értékek ütközése; életmód: életérzés, érzelmek; világnézet: hit, hiedelem, értékek; kultúra: szubkultúrák, generációk; erkölcs és jog: normák, törvények, lelkiismeret, döntés; globalizáció: migráció, világproblémák; jelenismeret Tartalom: A modul alapja az <i>Amerikai történelem X</i> című film feldolgozása. A film egy amerikai család tragédiáján keresztül mutatja be a neonáci eszmék fiatalok körében történő terjedésének pszichológiai és társadalmi okait, következményeit. A két testvér, Derek és Danny sorsán keresztül kirajzolódik a szociális konfliktusok következtében fellépő bünbakképzés folyamata, tanúi lehetünk annak, hogy miként kerülnek ezek a fiúk egy gátlástalan vezér befolyása alá, és milyen hatások következtében ábrándulnak ki az általa képviselt eszmevilágból. A filmből levonható tanulságok aktualitását adja, hogy a neonáci eszmék hatása Európában és hazánkban is érzékelhető. Fontos, tehát hogy a tanulók bizonyítva lássák az ebből eredő veszélyeket.
Megelőző tapasztalat	Fasizmus, II. világháború, előítéletek (cigányellenesség, antiszemitizmus, idegengyűlölet)
Ajánlott továbbhaladási irány	Multikulturális társadalom
A kompetenciafejlesztés fókuszai	Önismerettel összefüggő kompetenciák: érzelmeink pontos azonosítása, autonómia, identitás Önszabályozás: érzelmek kezelése, kudarc-tűrés, tolerancia, véleményelfogadás A szociális kompetenciákhoz szükséges kognitív készségek: információfeldolgozás, problémakezelés, kritikai gondolkodás, nyitottság, rugalmasság Társas kompetenciák: empátia, véleményalkotás, vitakészség, konfliktuskezelés, szolidaritás

Kapcsolódási pontok	A NAT-hoz: Ember és társadalom (kritikai gondolkodás), Mozgóképkultúra és médiaismeret (problémaérzékenység, kritikai gondolkodás)
	Tantárgyakhoz: történelem, társadalomismeret, osztályfőnöki óra
	Modulokhoz: Az utolsó padban (szka207_33), Szemet szemért (szka207_25), Elkerülhető-e az erőszak? (szka208_27) Fekete vagy fehér, magyar vagy nem magyar? (szka208_29), Szubkultúrák a divatban (szkc208_07), Vétkesek közt cinkos, aki néma (szka209_27), Te is más vagy, te sem vagy más? (szkc209_07), Népek és kultúrák keveredése Magyarországon (szka210_18), Toleranciával, törvénnyel – az egyenlő bánásmódot (szka210_52), Zsidókultúra (szkc210_04), Én és a kultúráim (szkc204_06); Hair – a hippimozgalom értékvilága (szkc211_02), 16-17 évesek Áldokumentumok, hatáskeltés, manipuláció (szka211_17), Magántörténelem (szka212_15), Mit üzennek a falak? (szkc212_03)
Támogató rendszer	<i>Amerikai história X. Rendező: Tony Kaye, 1998</i> Szlazsánszky Ferenc: „Engem néger ne tanítson” – Harc egy neonáci gyerekért. Interjú. http://www.sofar.hu/node/27225 <i>Xeno.hu.</i> Kurt Lewin Alapítvány. Budapest, 2004 (Szerkesztette és az utószót írta Ligeti György.) Tamás Gáspár Miklós: <i>Szegény náci gyermekeink.</i> Élet és Irodalom, 48. évf. 40. szám http://www.es.hu/pd/display.asp?article=2004-1004-0944-41TKNQ&channel=PUBLICISZTIKA0440 Kereszty Zsuzsa (szerk.): <i>Tanári kézikönyv a szociális kompetenciák fejlesztéséhez.</i> Sulinova, 2006

Bevezető gondolatok

Miért fontos a téma felvetése?

Az iskolában sem lehet elkerülni a szélsőséges nézetekkel, többek között a neonáci eszmevilággal történő szembesülést. Már csak azért sem, mert a fiatalok széles rétegeire erőteljesen hatnak az újfasiszta nézetek (néhány éve tudományos vizsgálatok is igazolták, hogy milyen nagy arányban találták tizenéves fiatalok eszményképnek Adolf Hitlert). Ugyanakkor a pedagógus számára több okból rendkívül nehéz ennek a témának a hatékony feldolgozása. Az okok között szerepel – többek között – a társadalomba uralkodó feszültség miatti általános rossz közérzet, amelynek következtében megnő a bűnbakképzés esélye. A bűnbakképzés célcsoportjai pedig igen gyakran a valamilyen szempontból idegennek minősülő rétegek, csoportok. Az előítéletesség a napi gyakorlat szintjén is jelentkezik, megjelenik az iskola világában, közvetíti a média, és a szélsőséges nézeteket képviselő szervezetek az internet útján is kifejtik már ellenőrizhetetlen hatásukat.

A problémával való értő foglalkozást megnehezíti, hogy a pedagógusok általában járatlanok az értékkonfliktusok kezelésében. Kevesen tudják, hogy mit kezdjenek azokkal a tanítványaikkal, akik az ő meggyőződésükkel összeegyeztethetetlen álláspontot képviselnek. A helyzetet

bonyolítja, hogy az 1990 után szocializálódott fiatal korosztályok (nem csupán a diákok, hanem az e korosztályhoz tartozó fiatal felnőttek) helyzete sajátos. Hiszen ők csak a rendszerváltozás után szembesültek személyesen az előítéletek hétköznapi megjelenésével akár ezek tárgyaként, célpontjaként, akár a csoportos akciók résztvevőjeként, akár a jelenség pusztá szemlélőjeként. S ha a saját családjukban vagy az iskolában ehhez nem kapnak segítséget, nem igazán értik, hogy miért sokkolja az idősebbek egy részét például az árpádsávos zászlók látványa. A napi ellentmondásos tapasztalatokkal, a szélsőséges szervezetek szenvedélyes és személyes hangvételű agitációjával szemben nem elég hatékonyak a még oly megalapozott pusztá észérvek, az ellenpropaganda kliséi, illetve a jogos felháborodásból eredő kategorikus elutasítás. Nem oldja meg ugyan az alapvető gondokat, de nagy segítséget jelent, ha sikerül a tanulókat érzelmileg megérinteni, és megismertetni velük az erőszakos diszkriminációhoz vezető folyamatot, tudatosítani mindebben önnön felelősségüket, illetve meggyőzni őket ennek a tendenciának rendkívül nagy társadalmi veszélyességéről.

Amerikai história X

A megoldás egy lehetséges útja a témát feldolgozó filmek elemzése. Az *Amerikai história X* több szempontból is alkalmas erre a célra. A főszereplők a tizenéves korosztályból kerülnek ki. Világosan követhető, hogyan jutnak el a fasiszta eszmevilág elfogadásáig és az ennek a nevében történő tettelegesséig, sőt gyilkosságig. Nem közhelyszerű a megközelítés, tehát nem a jóságos és üldözött feketék kerülnek szembe az elvetemült fehérekkel. Itt kölcsönös gyűlölködésről van szó fehérek és színészek között, amely szabályos gang-háborúban nyilvánul meg, és amely gyűlölködést egy gátlástalan ember saját céljai érdekében használ ki. Ő mozgatja a szálakat, teszi meg vezérré a főszereplő Dereket, és ő ad tartalmat és szervezeti keretet az apja halála és családja nyomora miatt elkeseredett fiatalembernek. Dereket esze, hite, karizmatikus kisugárzása alkalmassá teszi a vezér szerepre. Az általa szervezett agresszív tetteket, később brutális gyilkosságát hőstettként éli meg, és ezt az érzést erősíti benne, hogy fanatizált társai istenítik, és mindenben gondolkodás nélkül követik.

Derek azonban a börtönben nyert tapasztalatai hatására megváltozik. Rájön, hogy az emberek közötti különbség nem a bőrük színén múlik, és megéli, hogy mit jelent üldözöttnek, kiszolgáltatottnak („niggernek”) lenni. Ezt a változást azonban nem értik meg korábbi társai, s most már két oldalról is vadásznak nem csupán rá, hanem az őt feltétel nélkül követő öccsére is. Végül Danny lesz az áldozata a megállíthatatlan gyűlölethullámnak. A filmet az ő fogalmazásának szavai zárják: „Nem ellenségek vagyunk, hanem barátok, nem szabad ellenségeskedni. Lehetnek közöttünk feszültségek, de a szeretetet sohasem törheti meg. Az emlékezet titkos húrjai meg-megpendülnek, amidőn jobbik természetünk lágyan megérinti őket.”

Ez a szöveg nagyon szép, oldja némileg a feszültséget, kérdéses azonban, hogy mennyire sikerül a tanulók lelkében ilyen módon „lekerekíteni” a kegyetlen történetet. Ezért nagyon lényeges, hogy megbeszéljük velük: szerintük mi történik a szereplőkkel a film elképzelt folytatásában.

Újfasiszta eszmék Magyarországon

A neonáci eszmék hazai megjelenésének értelmezését segítheti az azt megelőző filmes tapasztalat. A 16 éves neonáci fiúval készült interjú és a Vér és Becsület Egyesület rendezvénye több ponton emlékeztet a film szereplőire és egyes történéseire.

Nem elképzelhetetlen, hogy ehhez kapcsolódóan akadnak fiatalok, akik kifejezik Laci vagy a Vér és Becsület képviselte gondolatvilág melletti rokonszenvüket, egyetértésüket. Gondoljunk arra, hogy csak több forduló után sikerült a nyilvánvalóan szélsőséges egyesület hivatalos feloszlata (a mellékletben a kapcsolódó érvek és ellenérvek is megtalálhatók).

Az okos, logikus, de sohasem ledorongoló érvek sokat segíthetnek abban, hogy a fiatalok legalább elgondolkodjanak ezeken a dolgokon. Érvként használható például, hogy a gyűlölet tárgya bárki lehet, akár a magyarok is (utalhatunk a határon túli magyarok elleni atrocitásokra). Elmondható, hogy milyen jól ki tudja használni a hatalom vagy bizonyos (Cameronhoz hasonlítható) szélsőségesen gondolkodó, gátlástalan egyének az olykor megalapozott indulatokat, frusztrációt. Nagyon sokat segíthet, ha a tanulók között vannak olyanok, akik képesek társaikkal szemben okosan, ugyanakkor empatikusan érvelni.

Ez a modul csak akkor érheti el a kívánt hatást, ha körültekintően megszervezett folyamatba ágyazódik. Ahol a történelemben tanult biztos ismeretek összekapcsolódnak a jelen történéseire való folyamatos reflexióval, és ahol a tanár – miközben hitelesen képviseli saját meggyőződését – nyitott a tanulók felől érkező információkra, gondolatokra, és folyamatos, kölcsönös tiszteleten alapuló dialógust folytat velük.

Nehéz, de nem megoldhatatlan feladat.

Módszertani ajánlás

A téma jól feldolgozható klub vagy szakkör keretében, de témája lehet tömbösített osztályfőnöki órának is. A film időtartamát nem számítottuk bele a rendelkezésre álló három órába. Ennyi időre mindenképpen szükség van a feldolgozáshoz.

A foglalkozás a közös szabályok megalkotásával indul. A megvalósítás során ügyelni kell ezek következetes működtetésére. Ha a diákok sajátjuknak érzik ezeket a szabályokat, maguk is folyamatosan ellenőrzik ezek betartását. Ennek a mozzanatnak ezúttal azért is van különösen nagy súlya, mert a téma természetéből adódóan számítani lehet indulatos, szenvedélyes, személyes megnyilvánulásokra. Ha nem sikerül ezeket mederben tartani, kezelhetetlenné válhat a helyzet.

A székeket mindenképpen körben helyezzük el. Legyen elég tér a csoportmunkára és elegendő falfelület az elkészülő posztereknek.

A film VHS-en és DVD-n is elérhető. Az egyik változatban filmrészletek vetítése szerepel. Ezek helyét a tanár a foglalkozást megelőzően pontosan jelölje meg. A feladatra felkérheti az egyik diákot is.

Több alkalommal ajánljuk képek kivetítését és az egyik változatban e képek kinyomtatott formában történő kézbe adását.

A csoportok szabad választás szerint alakíthatók ki. Ügyeljünk arra, hogy létszámuk közel azonos legyen.

A feldolgozáshoz két változatot dolgoztunk ki.

Az A változatban először felidézzük a film cselekményének vázlatát, majd a kijelölt filmrészletekből kiindulva értelmeztetjük a történéseket csoportos feladatlapok alapján. A Danny halálának felelőseit keresve érvek gyűjtése és szembesítése történik. Erre az elemzésre épül a Lacival folytatott beszélgetés. Az interjút hat részletre bontva elemeztetjük a csoportokkal, s az így nyert tapasztalatokat szembesítjük a film tanulságaival.

A **B** változatban az egyes szereplők nézőpontjából vizsgáljuk meg a film történéseit, fókuszáltatunk az egyes szereplők gondolataira, érzelmeire, szükségleteire. Ennek eszköze az egyes csoportokon belül megvalósuló párbeszéd (szerepjáték). A II/b szakasznál ajánlunk egy másik alternatívát is. A tanulók a filmrészleteket ábrázoló képekhez kapcsolódóan vethetnek fel aktuális érzelmeket, gondolatokat.

A hazai neonáci megnyilvánulásokra vonatkozó példák közül (P5) a tanár olyanokat válogathat össze, amelyekkel a saját tanítványai körében megfelelő hatást érhet el. Rendelkezésre állnak a kivetíthető képek is. Ösztönözzük a tanulókat, hogy idézzék fel saját kapcsolódó tapasztalataikat. Mindenképpen hangsúlyozzuk ezeknek a jelenségeknek a hasonlóságát a filmben látottakhoz.

Amennyiben a vita során elszabadulnának az indulatok, a beszélgetést határozottan le kell zárni, lehetőséget adni az indulatok lecsillapodására, és ha szükséges, más időpontban, esetleg más keretekben (személyesen, kiscsoportos formában) dolgozni tovább a problémán.

Mivel a téma több ponton sérthet személyes érzékenységet, gerjeszthet félelmet, nagyon körültekintően kell irányítani a foglalkozást. A tanár mindenképpen modellálja a toleráns, a fiatalok emberi méltóságát tekintetbe vevő viselkedést. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy szükség esetén ne utasítson határozottan vissza sértő, megalázó, gyűlölködő megnyilvánulásokat.

A foglalkozás céljai közé tartozik a tolerancia határainak érzékeltetése. Nem minden esetben egyértelmű azonban, hogy hol is húzódnak a tolerancia határai. A határok kijelölése nagyban múlik a személyes tapasztalatokon, aktuális mentálhigiénés állapoton, meggyőződésen, habituson. Éppen a hitelesség érdekében kívánatos a tanár saját érzelmeinek kimutatása, legyen ez őszinte felháborodás, aggodalom vagy akár szorongás, félelem. A saját erős érzelmek a diákok előtt is nyíltan vállalhatók, amennyiben hitelesek és nem sértő szándékúak.

A pedagógus döntésén múlik, hogy milyen mélyen megy bele a témába, mit enged és mit nem enged meg, mi az, amire nem reflektál, és mi az, amit keményen visszautasít. Az adott kontextust csak ő ismerheti, s nagyrészt az ő önismeretén, stabilitásán, problémaérzékenységén és reflektivitásán múlik, hogy milyen mértékben tud hatni tanítványaira.

Tanítási órán kívüli foglalkozásról lévén szó, az osztályzat mint az értékelés eszköze tehát szóba sem jöhet. Az eredményesség a záró tevékenységekben mérhető le. Az **A** változatban a Laci történetére történő reflexiók segítik a tanárt eligazodni abban, hogy meddig jutott el, illetve milyen módon célszerű a továbbiakban foglalkozni a témával. A **B** változatban ugyanez a cél egy internetes fórum részleteire történő reagálás során valósul meg, Mindkét esetben egy pillanatnyi állapotot jelző beszélgetőkör zárja a foglalkozást.

A tanulócsoporthoz működő demokrácia színvonalára a közös szabályok létrehozásának és működtetésének tapasztalataiból lehet következtetni.

A modul mellékletei

Tanári mellékletek

- P1 – Javaslat közös szabályokra
- P2 – Eseménytörténet a kérdések alapján
- P3 – A filmrészletek rövid tartalma
- P4 – Lehetséges válaszok
- P5 – Poszterek feliratai
- P6 – Poszter szövege
- P7 – Laci osztályfőnökének véleménye (A Lacival készült interjú befejező része)
- P8 – Képek és háttérolvasmányok

Diákmellékletek

- D1 – Kérdések a film cselekményéről (d2)
- D2 – Névkártyák (d2)
- D3 – Feladatlapok a filmrészletekhez (d1)
- D4 – Képek a filmből (d2)
- D5 – Beszélgetés Lacival (d2)
- D6 – Részletek egy internetes fórumból (d2)